(مقالهٔ پژوهشی)

شکاف اخلاقی در زمینهٔ هنجارهای کاربرد اطلاعات

سید محمدباقر جعفری[1]، علی‌رضاییان[2]، فاطمه شمسی*[3]

1.گروه مدیریت صنعت و فناوری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران

2.گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی

3.گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: 94/9/7، تاریخ پذیرش: 94/12/2)

چکیده

زمینه: فناوری اطلاعات و ارتباطات علیرغم مزایای فراوان، نگرانی‌های اخلاقی را نیز افزایش داده است. تفاوت میان وضع مطلوب و آنچه در محیط واقعی دربارهٔ مسائل اخلاقی صورت می‌پذیرد، شکاف اخلاقی نامیده می‌شود. هدف این پژوهش، بررسی شکاف اخلاقی در زمینهٔ هنجارهای کاربرد اطلاعات در زمینه‌های عدم رعایت مقررات و هنجارهای استفاده از اطلاعات ازجمله حریم خصوصی، حقوق مالکیت فکری، استفاده از کامپیوتر و اخلاق علمی در دانشگاه‌ها می‌باشد.

روش: این پژوهش ازلحاظ هدف، جزء تحقیقات کاربردی، ازلحاظ ماهیت و روش در زمره تحقیقات توصیفی از نوع پیمایشی به شمار می‌آید. جامعه آماری پژوهش دانشجویان بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری ترکیبی ابتدا دو دانشگاه تهران و شهید بهشتی که امکان جمع‌آوری اطلاعات در آنها میسرتر بود با روش در دسترس انتخاب شدند و سپس پرسش‌نامه نهایی از تعداد 291 نفر دانشجویان دو دانشگاه، در اردیبهشت و خرداد 1394 با روش گلوله برفی جمع‌آوری گردید. ابزار پژوهش پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته می‌باشد. برای مقایسهٔ میانگین گروه‌ها از روش تحلیل واریانس ANOVA و برای بررسی تفاوت بین نگرش‌ها و رفتار واقعی در هنجارهای اطلاعاتی از روش آزمون مقایسه میانگین دو متغیر جفت استفاده گردید.

یافته‌ها: نتایج بررسی نشان داد که بین نگرش‌ها و رفتارهای واقعی در هنجارهای اطلاعاتی شکاف زیادی در بین دانشجویان وجود دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق نشان داد درزمینهٔ هنجارهای کاربرد اطلاعات، بین آنچه افراد درست می‌دانند و آنچه در عمل انجام می‌دهند تفاوت چشمگیری وجود دارد. این موضوع، ضرورت بررسی علل و عوامل وجود این شکاف و تأثیرات آن بر جامعهٔ دانشگاهی را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

کلید واژگان: *اخلاق، شکاف اخلاقی، هنجارهای اطلاعاتی*

سرآغاز

مسائل اخلاقی، مدت‌ها پیش از ظهور فناوری اطلاعات[1] وجود داشتند. باوجوداین، فناوری اطلاعات، نگرانی‌های اخلاقی را افزایش داده، بر شرایط اجتماعی موجود فشار وارد کرده و برخی قوانین را منسوخ یا غیرقابل اجرا کرده است. فناوری‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی همچنین فرصت‌های جدیدی برای رفتار مجرمانه و شیطنت‌آمیز فراهم آورده است (1). توسعهٔ شبکه‌های ارتباطی دیجیتالی جهانی که به‌طور گسترده در اختیار افراد و سازمان‌ها قرار دارند، نگرانی‌های اخلاقی و اجتماعی بسیاری ایجاد کرده است. چه کسی مسئول جریان اطلاعات در این شبکه‌ها خواهد بود؟ آیا فرد قادر خواهد بود اطلاعات گردآوری‌شده در مورد خود را ردیابی کند؟ این شبکه‌ها چه تأثیری بر ارتباطات سنتی بین خانواده، کار و اوقات فراغت

* نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: f_shams@ut.ac.ir

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

خواهند داشت؟ برای به کار بردن اطلاعات به شکلی معتبر، باید موارد زیر به‌درستی درک شوند:

- اهمیت اخلاقیات در مالکیت و استفاده از اطلاعات
- اهمیت حریم شخصی افراد و راه‌های توافق بر سر آن
- تهدیدات مربوط به اطلاعات و چگونگی حفاظت در برابر آن‌ها (امنیت)

مهم‌ترین بخش یک سیستم IT شامل افرادی می‌شود که از آن استفاده می‌کنند و تأثیر می‌پذیرند. چگونگی رفتار افراد با یکدیگر همیشه مهم بوده است؛ اما در این عصر دیجیتال و مبتنی بر اطلاعات باقدرت بالای محاسبه در نوک انگشتان، می‌توان بیش از هر زمان دیگر و به طرق گوناگونی زندگی افراد را تحت تأثیر قرار داد. چگونگی برخورد با یکدیگر که این خود شامل چگونگی نگاه به اطلاعات و کار با آن می‌باشد، به‌وفور توسط اخلاقیات مشخص‌شده است (2). آیا دانشجویان از محتویات اخلاق[2] اطلاعات، مقررات دسترسی و قواعد در استفاده از آن‌ها آگاه هستند؟ آیا دانشجویان مطابق آنچه دربارهٔ هنجارها، مقررات و قانون‌ها از اطلاعات می‌دانند، در عمل رفتار می‌کنند؟ صاحب‌نظران در یک بررسی خود گزارشی دریافتند که دانشجویان در محیط واقعی دچار نقض قواعد و مقررات اخلاقی اطلاعات از قبیل سرقت ادبی در انجام تکالیف علمی شدند (3). نرم‌افزار غیرمجاز، استفاده، تکثیر، توزیع و یا فروش غیرمجاز نرم‌افزار دارای حق چاپ است. سرقت نرم‌افزارها برای صنایع چیزی در حدود 12 میلیون دلار در سال هزینه برمی‌دارد. مایکروسافت هرسال چیزی بیش از 25000 گزارش از دزدی نرم‌افزار دریافت می‌کند و طبق اخبار همه آن‌ها پیگیری می‌کند. انجمن صنعتی نرم‌افزار و اطلاعات (SIIA) و اتحادیه نرم‌افزارهای تجاری (BSA) بیان می‌دارد که نرم‌افزار دزدیده‌شده یعنی مشاغل، دستمزدها و درآمدهای مالیاتی ازدست‌داده شده که یک مانع بالقوه برای موفقیت نرم‌افزار در سطح جهانی است (2). در چنین شرایطی توجّه به مسائل اخلاقی و علم اخلاق از هرزمانی ضروری‌تر به نظر می‌رسد و هرگاه نسبت به آن کوتاهی شود فاجعه یا فاجعه‌هایی در انتظار است. باید مسئولیت‌های اجتماعی خود را در نظر داشت: اینجا جایی است که اخلاقیات اهمیت پیدا می‌کند. اخلاقیات اصول و استانداردهایی هستند که رفتار را در مقابل دیگران هدایت می‌کنند. اخلاقیات نیز مانند قانون آثاری دارند؛ اما اخلاقیات با قانون تفاوت دارند. قوانین به‌روشنی یا اقدامی را منع کرده یا آن را لازم می‌دانند. اخلاقیات ذهنی‌تر بوده و وابسته به تفاسیر شخصی و فرهنگی هستند. تصمیم‌گیری اخلاقی پیچیده خواهد بود (2). اخلاق کاربردی در حقیقت زیرمجموعهٔ اخلاق هنجاری است، گفتنی است که یکی از دغدغه‌های مهم اخلاق کاربردی، حل معضلات و تعارضات اخلاقی است (4). نگرش[3] عبارت از آمادگی برای واکنش ویژه نسبت به یک فرد، شیء، فکر یا وضعیت است. نگرش‌ها خاص‌تر از ارزش‌ها هستند و به نسبت کمتر در طی زمان پایدار می‌مانند. هرچند برخی از نگرش‌ها در طی زمان پایدار می‌مانند ولی بیشتر آن‌ها در صورت انباشت اطلاعات و تجربه در معرض تغییر خواهند بود (5). و نیز باید توجه داشت که بین عمل و نیت[4] تفاوت وجود دارد، نیت در لغت به معنای قصد و عزم قلب آمده است؛ و در اصطلاح به تصمیم آگاهانه برای انجام یک عمل اطلاق می‌شود (6). در ادامه برخی از چالش‌های اخلاقی ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در زندگی بشر بررسی می‌شود. به‌طورکلی، حریم خصوصی[5]، یک مفهوم سیال است که امروزه ازجمله آزادی اندیشه، کنترل بر جسم خود، خلوت و تنهایی در منزل، کنترل بر اطلاعات راجع به خود، آزادی از نظارت‌های دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش‌ها و تجسس‌ها را شامل می‌شود. برخی از صاحب‌نظران دربارهٔ تعریف حریم خصوصی این‌چنین اظهارنظر کرده‌اند:

1. «تعریف حریم خصوصی دشوار است زیرا حریم خصوصی یک مفهوم بسیار مبهم و شکننده‌ای است».
2. «و حتی جدی‌ترین مدافعان حق حریم خصوصی باید اعتراف کنند که مشکلات جدی در تعریف ذات و قلمرو این حق وجود دارد»
3. حریم خصوصی برای حقوقدانان بیش از هر چیز دیگری واجد یک ظرفیت متغیر است (7).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

امری را حریم خصوصی می‌نامند که فرد بتواند دسترسی بـه آن را در کنترل خودش داشته باشد و حمایـت از حـریم خـصوصی، یعنی حمایت در مقابل دسترسی ناخواسته بـه آن امـر بـه‌وسـیله دیگران (8). دومین چالش‌های اخلاقی ناشی از گسترش فناوری اطلاعات مالکیت معنوی می‌باشـد. مالکیـت معنـوی[6]، مالکیـت غیرملموسی است که به‌وسیله افراد یا سازمان‌هـا خلـق و ابـداع می‌گردد. حق مالکیت معنوی را می‌توان به‌مثابه مکانیسمی برای حمایت و حفاظت از خلاقیت‌های فردی و سازمانی تلقـی نمـود. محققی بیان می‌دارد اینکه مردم مرتکب نقض مالکیـت معنـوی در اخلاق در مقابل اخلاق فناوری اطلاعات در اینترنت می‌شوند درحالی‌که در غیر این صورت مرتکب نمی‌گردیدند، به این دلیـل که آن‌ها وجود قربانی واقعی را درک نمی‌کنند. «صاحب، چیـزی برای از دست دادن ندارد» این سخت است تصور عمل دزدی به چیزی که مالک هنوز آن را در اختیار داشته باشد. بااین‌حال ایـن واقعیـت وجـود دارد کـه نـسخه‌هـایی از کـار کـه دارنـده حـق نسخه‌برداری بدون اجازه و برای او که هیچ حق امتیازی دریافت نمی‌کند در اکثر موارد به‌منزله سرقت است. «مواد قابل‌دسـترس در اینترنت در مالکیت عمومی همه است» یک برداشت کلی که هر چیزی که می‌تواند قابل‌دسترسی رایگان باشـد، بـرای دانلـود کردن مشروع است. بیشتر دانشجویان بـین مـوادی کـه توسـط سازندگان در مالکیت عمومی اسـت و مـوادی کـه موردحمایـت کپی‌رایت است تمایز قائل نمی‌شـوند. «کپـی توسـط «اسـتفاده منصفانه[7]» که استثنایی بـرای قـانون کپـی‌رایـت اسـت تحـت پوشش قرار داده می‌شود» اگرچه مفهوم استفاده منصفانه ممکن است در سیستم قانونی بسیاری از کشورها وجود داشته باشد امـا بسیار متفاوت است. طبق قانون کپی‌رایت ایـالات‌متحـده چهـار عامل که باید در استثناء استفاده منـصفانه اعمـال شـود در نظـر گرفته‌شده است:

- هدف و شخصیت استفاده
- ماهیت کار دارای حق نسخه‌برداری
- مقدار و حالت اساسی بخشی که مورداستفاده قرار می‌گیرد در رابطه با کل کار
- اثری که استفاده ممکن است بر روی بازار بالقوه و یا ارزش کار داشته باشد (9).

رهیافت عالمان و اندیشمندان اسلامی به یـک مـسئله اخلاقـی چگونه باید باشد تا بتوانند قاعده اخلاقی مربوط به عمـل تکثیـر غیرمجاز نرم‌افزارها[8] را استنباط کنند. یکی از اصل‌هـای حقـوقی فقه بیان می‌دارد که «اصل اولیه در استفاده از اشیاء، کسب اجازه از صاحبان آن‌هاست». این اصل بیانگر آن است که کسب اجازه یک امر و حالت طبیعی است، مگر آنکه سندی وجود داشته باشد که اجازه تغییر این وضعیت را بدهد. به‌هرصورت، مـسئله تکثیـر غیرمجاز نرم‌افزارها موجب زیـان پدیدآورنـدگان آن‌هـا و از بـین رفتن انگیزه ایشان برای تولید نرم‌افزارهای بیشتر و بهتر می‌شود (10). و اینکه امانت‌داری در پـژوهش و تـألیف، رکـن مهمـی از حیات علمی و تحقیقـی یـک جامعـه را تـشکیل مـی‌دهـد. هـر نویسنده‌ای ازلحاظ اخلاقی موظف است منبع هر مطلبی را که از هرکسی نقل می‌کند، حتی اگر نقل به معنا باشد، بـه‌طـور دقیـق ذکر کند. در مقابل یکی از آفات بزرگ اخلاقی پژوهش و تألیف، سرقت ادبی[9] یا انتحال است که متأسفانه در مراکز علمی کـشور ما، به معضل تبدیل‌شده است (4). سرقت ادبی به انتشار اثر ادبی یا اندیشه‌ی دیگری به نام خود اطلاق می‌شود و مقـصود از آن، دزدی‌ها و اقتباس‌های دزدانـه‌ی شـعرا از یکـدیگر اسـت کـه از دیرباز معمول بوده است (11). به‌هرحال باید دانست کـه امـروزه سرقت ادبی یکی از گناهان کبیره در عالم تحقیق و نویـسندگی است و هیچ عذری دراین‌باره پذیرفته نیست و پرهیز از آن‌یکـی از نخستین و ابتدایی‌ترین مسائل اخلاقی است که هر دانشجو و دانش‌پژوهی باید آن را تمـرین کنـد (4). در مراجعـه بـه منـابع مختلف اطلاعاتی، درزمینهٔ شکاف اخلاقـی بـه‌صـورت مـستقیم تاکنون تحقیقی انجام نگرفته است درزمینهٔ تأثیر برخی از عوامل بر اخلاق اطلاعاتی به‌طور پراکنـده مطالعـاتی در سـطح ملـی و فراملی توسط محققین انجام پذیرفته اسـت کـه در ایـن بخـش اشاره مختصری به برخی از آن‌ها می‌شود. یافته‌ها نشان داد کـه نگرش، هنجار ذهنی و کنترل رفتار درک شده پاسخگویان تأثیر مثبتـی بـر رفتارهـای اخلاقـی اطلاعـات دارد (3). محققـان در پژوهشی دریافتند عوامل زیادی بر نگرش در راستای تـصمیمات

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

اخلاقی اثرگذار هستند و این عوامل وابسته به موضوعات اخلاقی درگیر می‌باشند و در دو دوره زمانی عوامل اثرگذار بر نگرش اخلاقی تغییر می‌کنند (12). در پژوهشی دیگر محققان دریافتند تفاوت زیادی بین تقلب[10] برای کارهای مرتبط با نمره از قبیل، تقلب برای انجام تکالیف درسی و گزارش کلاسی و تقلب برای کارهایی از قبیل دانلود غیرقانونی موسیقی یا نرم‌افزار از اینترنت وجود دارد (13). صاحب‌نظران در تحقیقی با عنوان رسیدگی به نیت رفتار غیراخلاقی در میان دانشجویان پرداختند؛ نتایج ایشان نشان داد که خودپرستی، فایده‌گرایی و عواقب، تأثیر قابل‌توجهی در مقاصد رفتار غیراخلاقی دارد (14). در تحقیقی با عنوان اخلاق در فناوری اطلاعات و استفاده از نرم‌افزار به مطالعه بر روی نگرش، اخلاق، جنسیت، رفتار غیراخلاقی، حریم خصوصی نرم‌افزار و رفتار پرداخته شد: یافته‌ها رفتارهای اخلاقی در رابطهٔ با حریم خصوصی شخصی، اموال شخصی و یا سرقت نشان دادند (15). در پژوهشی دیگر یافته‌ها نشان داد که درک کنترل رفتاری دربارهٔ تقلب و اعتقادات غیراخلاقی حرفه‌ای بر نیت افراد به تقلب تأثیر دارند (16). در پژوهشی دیگر دانشجویان فکر می‌کردند که کپی نرم‌افزارهای تجاری و دانلود موسیقی از اینترنت قابل‌قبول است (9). بررسی تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده و نظریه اخلاق در سرقت دیجیتال، نتایج پژوهش نشان داد که تعهد و عدالت اخلاقی، به‌دست‌آمده از نظریه‌های اخلاق و متغیرهای تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده[11]، مانند نگرش، هنجارهای ذهنی[12] و کنترل رفتاری درک شده[13]، قصد رفتاری افراد، برای دزدی دیجیتال را تحت تأثیر قرار می‌دهند و نگرش افراد نسبت به سرقت دیجیتال نیز توسط منافع درک شده، خطر درک شده و عادت تحت تأثیر قرار می‌گیرد (17،18). توانایی اخلاقی زنان بالاتر از مردان است و تفاوت‌های جنسیتی در فرهنگ‌های دیگر شایع‌تر است (19). مردان تمایل بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های غیراخلاقی دارند (20). پژوهش درباره اخلاق اطلاعات در جامعه دانشجویان به دلیل تلاش برای تحت تأثیر مثبت قرار دادن اخلاق اطلاعات در بین دانشجویان که ممکن است باعث تأثیر مثبت در جهت رعایت اخلاق اطلاعات در سازمان یا جایی که آن‌ها پس از فارغ‌التحصیلی در آنجا کار می‌کنند، ضروری باشد (2). با توجه به مطالب مطرح‌شده در بالا و در ادامه تحقیق با توجه به مدل برگرفته‌شده از مقاله‌ای با عنوان شکاف اخلاقی[14] هنجارهای اطلاعاتی[15] در بین دانشجویان از صاحب‌نظران، مدل زیر درزمینهٔ بررسی انواع هنجارهای اطلاعاتی در بین دانشجویان قابل‌ارائه می‌باشد (21).

با توجه به مطالب بالا در پژوهش حاضر مدلی که در نگارهٔ 1 ترسیم شده است، مدنظر است.

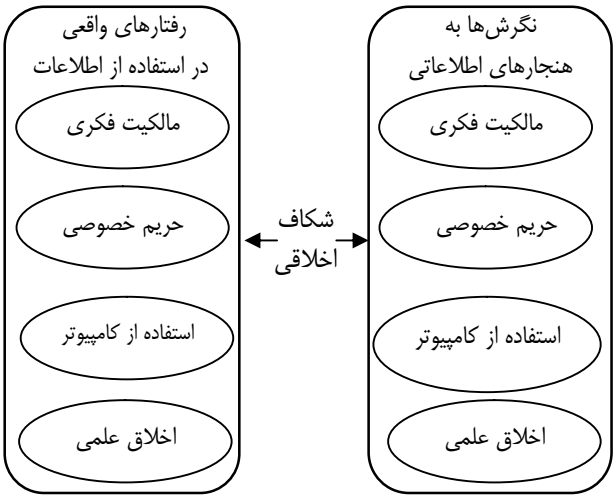

نگارهٔ 1: مدل مفهومی تحقیق

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

روش

این تحقیق ا زلحـاظ هـدف، جـزء تحقیقـات کـاربردی بـوده و ازلحاظ ماهیت و روش تحقیق در زمره تحقیقـات توصـیفی و از نوع پیمایشی به شمار می‌آید. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان در نظر گرفته شدند. با توجه به ماهیـت پـژوهش، گـستردگی و حجم زیاد جامعه تحقیق، با استفاده از روش نمونه‌گیری ترکیبـی ابتدا دو دانشگاه تهران و شهید بهـشتی کـه امکـان جمـع‌آوری اطلاعات در آنها میسرتر بود با روش در دسترس انتخاب شدند و سپس پرسشنامه نهایی در جامعهٔ دانشجویان این دو دانشگاه بـا روش گلوله برفی توزیع گردید.

اطلاعات جمعیت شناختی کـه در پرسـشنامه مـورد سـؤال قـرار گرفت، عبارت‌اند از: جنسیت، مقطع تحصیلی و سـن کـه نتـایج یافته‌ها به‌طور خلاصه در جدول 1 بیان می‌گردد.

جدول 1: ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه

گویه		تعداد	درصد
جنسیت	پسر	105	36
	دختر	186	64
مقطع تحصیلی	لیسانس	34	11/6
	فوق‌لیسانس	241	82/5
	دکتری	16	5/5
سن	کمتر از 20 سال	8	2/7
	20-25 سال	100	34/2
	26-30 سال	112	38/4
	31-35 سال	41	14
	36 سال به بالا	30	10/3

همان‌طورکـه در جـدول 1 پیداسـت، بیـشترین تعـداد نمونـه را دانشجویان زن و ازلحاظ سطح تحصیلات بیـشترین فراوانـی را دانشجویان مقطع فوق‌لیسانس داشته و بیش از 75 درصد جامعه آماری زیر 30 سال سن داشته‌اند.

در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مربـوط بـه نمونه آماری از پرسشنامه حضوری و الکترونیکی استفاده شد؛ که در ادامه معرفی می‌گردند. پرسشنامه تهیه‌شده به‌منظور سـنجش نگرش‌هـا و رفتارهـای واقعـی دانـشجویان دربـارهٔ هنجارهـای اطلاعاتی مورداستفاده قرار گرفت. پرسشنامه تحقیق دارای سـه بخش زیر بود: قسمت اول سؤالات جمعیت‌شـناختی مربـوط بـه سن، تحصیلات و مقطـع تحـصیلی (سـه سـؤال)؛ قـسمت دوم سـؤالات نگرشـی دربـارهٔ هنجارهـای اطلاعـاتی (19 سـؤال) و قسمت سوم سـؤالات مربـوط بـه رفتارهـای واقعـی در هنگـام استفاده از اطلاعات (18 سـؤال). بررسـی هنجارهـا و رفتارهـای اطلاعاتی در رابطهٔ با چهار موضوع حق مالکیت فکری، امنیت و حریم خصوصی اطلاعات، قوانین و مقررات مرتبط با اسـتفاده از امکانات کامپیوتری و اخـلاق علمـی صـورت گرفـت. سـؤالات نگرشی و رفتاری توسط دو نوع طیف لیکرت موردسنجش قـرار گرفتند؛ برای سؤالات نگـرش از طیـف لیکـرت بـا گزینـه‌هـای به‌طور کامل مخالف تا به‌طور کامل موافق و برای سؤالات رفتار از طیف لیکرت با گزینه‌هـای بیـشتر اوقـات تـا هرگـز اسـتفاده گردید. سؤالات پرسشنامه از مقاله‌ای با عنـوان شـکاف اخلاقـی هنجارهای اطلاعاتی در بـین دانـشجویان، مقالـه‌ای بـا عنـوان نگرش دانـشجویان دربـاره سـرقت نـرم‌افـزار و مـسائل مـرتبط بااخلاق کامپیوتر و مقاله‌ای با عنوان اخلاق در فناوری اطلاعات و استفاده از نرم‌افـزار اسـتخراج گردیدنـد (9، 15 و 21). در ایـن پژوهش برای سنجش روایی از روش اعتبار محتوا اسـتفاده‌شـده است. در این روش به‌منظور برآورد میزان روایی پرسشنامه ازنظر خبرگان و اساتید مسلط به موضوع تحقیـق کمـک گرفتـه شـد. بدین منظور پرسشنامه در اختیار 5 نفر از خبرگان قـرار گرفـت و بر اساس نظرات آن‌ها سؤالات بازنگری و اصلاح شـدند. بـرای سنجش پایایی ابـزار تحقیـق از روش محاسـبه آلفـای کرونبـاخ استفاده شد (22). به همین منظور با انجام مطالعـه مقـدماتی 23 پرسشنامه در جامعه آماری تحقیق توزیع و جمـع‌آوری گردیـد و سپس بر اساس آن داده‌ها ضریب پایایی آلفای کرونباخ محاسبه گردید. مشهورترین آزمون برای اعتبار سـازگاری اجـزاء عبـارت است از ضریب آلفای کرونباخ (برای پرسش‌هـا یـا اجـزای چنـد مقیاسی) و فرمـــول کـودر ریچاردسـون (بـرای پرسـش‌هـای دووجهی). اگر ضریب آلفای کرونباخ0/7 یا بیشتر باشد پرسشنامه از پایایی مطلوبی برخوردار است و می‌تـوان از بابـت همبـستگی درونی سؤالات مطمئن بود ولی اگر مقدار آلفا کمتر از 0/7 باشـد

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

بهتر است سؤالاتی که با سایر سؤالات همبستگی کمتری دارند شناسایی و از مجموعه سؤالات حذف شوند تا مقدار آلفا افزایش پیدا کند (22). آلفای کرونباخ سؤالات این تحقیق در جدول 2 نشان داده‌شده‌اند. برای بالا بردن پایایی ابزار برخی از سؤالات پرسش‌نامه تعدیل گردیدند.

جدول 2: میزان آلفای کرونباخ و پایایی پرسشنامه

ابعاد	تعداد سؤالات	میزان آلفای کرونباخ
نگرش	19	0/861
رفتار	18	0/839

پرسشنامه نهایی در جامعهٔ دانشجویان این دو دانشگاه با روش گلوله برفی به‌این‌ترتیب که از دانشجو خواسته شد به سایر همکلاسی‌های خود پرسش‌نامه را ارسال کند توزیع گردید. در توزیع پرسشنامه‌ها 151 پرسشنامه به‌صورت الکترونیکی و 140پرسشنامه به‌صورت حضوری توزیع و جمع‌آوری گردید. درنهایت محققین توانستند 291 پرسشنامه را جمع‌آوری و مورد تجزیه‌وتحلیل قرار دهند. برای این کار از نرم‌افزار اس پی اس اس استفاده شد. برای مقایسهٔ میانگین گروه‌ها از روش تحلیل واریانس ANOVA و از روش آزمون مقایسه میانگین دو متغیر جفت برای تفاوت بین نگرش‌ها و رفتار واقعی در هنجارهای اطلاعاتی استفاده گردید.

یافته‌ها

در ابتدا شکاف اخلاقی هنجارهای اطلاعاتی محاسبه گردید. در

جدول 3: شکاف اخلاقی هنجارهای اطلاعاتی در بین دانشجویان

هنجارهای اطلاعاتی	میانگین نگرش‌ها	میانگین رفتار واقعی	میانگین شکاف اخلاقی	t-value	p-value
حق مالکیت معنوی	3/8770	2/6481	1/22887	18/319	0/00***
حریم خصوصی اطلاعات	4/5134	1/9814	2/53196	46/845	0/00***
استفاده از کامپیوتر	4/4928	1/8393	2/65344	46/866	0/00***
اخلاق علمی	4/3342	2/0155	2/31873	31/622	0/00***

*p< 0/05 ,** p<0/01, *** p<0/001

جدول 4. شکاف اخلاقی هنجارهای اطلاعاتی در بین دانشجویان دختر و پسر

هنجارهای اطلاعاتی		جنسیت		F-value	p-value
		میانگین مرد	میانگین زن		
نگرش‌ها	حق مالکیت معنوی	3/8171	3/9108	0/045	0/831
	حریم خصوصی اطلاعات	4/5162	4/5118	0/229	0/632
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	4/4667	4/5075	0/030	0/862
	اخلاق علمی	4/3310	4/3360	1/434	0/232
رفتار واقعی	حق مالکیت معنوی	2/7562	2/5871	0/668	0/415
	حریم خصوصی اطلاعات	1/9524	1/9978	0/367	0/545
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	1/8238	1/8481	0/908	0/341
	اخلاق علمی	2/0024	2/0228	0/110	0/741
شکاف اخلاقی	حق مالکیت معنوی	1/0609	1/3236	0/502	0/479
	حریم خصوصی اطلاعات	2/5638	2/5139	0/495	0/482
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	2/6428	2/6594	1/060	0/304
	اخلاق علمی	2/3285	2/3131	0/291	0/590

*p<0/05, ** p<0/01, *** p<0/001

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

جدول 3 از روش آزمون مقایسه میانگین دو متغیر جفت برای تفاوت بین نگرش‌ها و رفتار واقعی در هنجارهای اطلاعاتی استفاده گردید. میانگین نگرش‌های هنجارهای اطلاعاتی برای حق مالکیت معنوی، حریم خصوصی اطلاعات، استفاده از کامپیوتر و اخلاق علمی به‌طور قابل‌توجهی بیشتر از میانگین رفتارهای واقعی آن‌ها بوده است. شکاف اخلاقی برای چهار هنجار اطلاعاتی محاسبه گردید و از بین شکاف اخلاقی در چهار هنجار اطلاعاتی، میانگین قوانین و مقررات مرتبط با استفاده از امکانات کامپیوتری دارای بیشترین و میانگین حق مالکیت معنوی و اخلاق علمی کمترین بوده است.

طبق جدول 4 نگرش‌های اطلاعاتی و رفتارهای واقعی[16] هنجارهای اطلاعاتی، در مواردی دانشجویان زن و در مواردی دانشجویان مرد بیشترین میانگین را به خود اختصاص دادند؛ و به‌طورکلی تفاوت میانگین نگرش‌ها و رفتارهای واقعی در زن‌ها و مردها خیلی چشمگیر نمی‌باشد؛ اما همان‌طور که دیده می‌شود از بین شکاف اخلاقی دانشجویان زن و مرد، دانشجویان زن درزمینهٔ حفاظت و حریم خصوصی اطلاعات و اخلاق علمی[17] دارای میانگین کمتری نسبت به دانشجویان مرد بوده‌اند و این بیانگر آن است که دانشجویان زن و مرد نسبت به یکدیگر در مواردی متعهد به هنجارهای اطلاعاتی و انجام آن رفتارها بوده‌اند.

درزمینهٔ مقطع تحصیلی دانشجویان بین مقاطع تحصیلی مختلف در نگرش‌ها و رفتارهای واقعی آن‌ها تفاوت زیادی وجود دارد. نگرش به هنجارهای اطلاعاتی دانشجویان مقطع کارشناسی درزمینهٔ حق مالکیت معنوی، حریم خصوصی اطلاعات، استفاده از تسهیلات کامپیوتری و اخلاق علمی در مقایسه با مقاطع تحصیلی دیگر دارای میانگین کمتری بوده‌اند و در رفتار واقعی مربوط به هنجارهای اطلاعاتی میانگین حق مالکیت معنوی، اخلاق علمی و استفاده از تسهیلات کامپیوتری برای دانشجویان مقطع دکتری کمتر از دانشجویان مقاطع دیگر می‌باشد. در

جدول 5: شکاف اخلاقی هنجارهای اطلاعاتی در بین دانشجویان برحسب مقاطع تحصیلی

	هنجارهای اطلاعاتی	مقطع تحصیلی			F-value	p-value	Post Hoc Test
		میانگین کارشناسی	میانگین کارشناسی ارشد	میانگین دکتری			
نگرش‌ها	حق مالکیت معنوی	3/7706	3/8963	3/8125	1/056	0/349	---
	حریم خصوصی اطلاعات	4/3588	4/5452	4/3625	2/650	0/072	---
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	4/2118	4/5344	4/4625	7/782	**0/001	1<2.3
	اخلاق علمی	4/2132	4/3527	4/3125	3/183	*0/043	2.1<3
رفتار واقعی	حق مالکیت معنوی	2/7882	2/6307	2/6125	1/949	0/144	---
	حریم خصوصی اطلاعات	2/0000	1/9768	2/0125	0/796	0/452	---
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	2/0662	1/8102	1/7969	2/156	0/118	---
	اخلاق علمی	2/1544	2/0021	1/9219	2/072	0/128	---
شکاف اخلاقی	حق مالکیت معنوی	0/9823	1/2655	1/200	2/445	0/089	---
	حریم خصوصی اطلاعات	2/3588	2/5684	2/350	2/309	0/101	---
	قوانین و مقررات استفاده از کامپیوتری	2/1455	2/7242	2/6656	6/420	**0/002	1<2.3
	اخلاق علمی	2/0588	2/3506	2/3906	3/424	*0/034	2.1<3

*p<0/05, ** p<0/01, *** p<0/001

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

شکاف اخلاقی یعنی تفاوت بین نگرش‌ها و رفتارهای واقعی بیشترین شکاف مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد با شکاف 2/724 درزمینهٔ استفاده از تسهیلات کامپیوتری و کمترین شکاف مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی با شکاف 0/982 درزمینهٔ حق مالکیت معنوی می‌باشد که شاید بتوان دلیل آن را در تعداد ساعات استفاده از اینترنت و نیاز به کار پژوهشی کمتر در این مقطع و استفاده کمتر از نرم‌افزارهای موردنظر دانست؛ و درمجموع دانشجویان مقطع تحصیلی کارشناسی در مقایسه با مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری تعهد بیشتری را به هنجارهای اطلاعاتی داشته‌اند.

بحث

آیا می‌توان این‌گونه فرض کرد که اگر نگرش‌های فرد در خصوص موضوعی دانسته شوند، رفتار او را همیشه می‌توان پیش‌بینی نمود؟ پاسخ به این سؤال بلی یا خیر ساده نیست. چرا؟ نظریه ناهماهنگی شناختی به دنبال تبیین ارتباط بین نگرش‌ها و رفتار است. این نظریه دربرگیرنده هرگونه ناسازگاری و تناقض بین رفتار و نگرش‌هاست و اثبات می‌کند که این نوع ناسازگاری، امری ناخوشایند است و افراد تلاش می‌کنند تا این ناخشنودی را برطرف سازند؛ بنابراین دچار نوعی تناقض می‌شوند. افراد برای فائق آمدن بر شرایط ناهماهنگی شناختی چکار باید بکنند؟ نظریه ناهماهنگی شناختی برای کاستن از میزان ناسازگاری بین نگرش و رفتار سه راهکار اساسی پیشنهاد می‌نماید: 1: اهمیت دادن به عواملی که باعث ایجاد ناسازگاری می‌شوند. اگر چنانچه عواملی که باعث ایجاد ناهماهنگی می‌شوند، از اهمیت نسبی برخوردار نباشند، فشار برای اصلاح ناسازگاری و تناقض کم خواهد بود. ولی اگر فرد به این عوامل اهمیت دهد، ممکن است به تغییر رفتار روی بیاورد یا نگرش‌هایش را تغییر دهد؛ 2: تأثیرگذاری بر روی باورهای فرد که او می‌تواند بر این عوامل موجد ناسازگاری فائق آید؛ 3: ارائه پاداش، منجر به ایجاد انگیزه در افراد می‌شود که ناسازگاری را کاهش دهند. اگر در شرایط ناسازگاری شناختی، به افراد پاداش داده شود تا ناهماهنگی را کاهش دهند؛ افراد به این باور می‌رسند که ناسازگاری را از بین ببرند (23). نگرش احساسی درونی است و رفتار نماد بیرونی آن است. انسان‌ها بر اساس آنچه در درون و ذهن آن‌ها می‌گذرد رفتار خواهند کرد. انسان نمی‌تواند در درون دچار تلاطم و حرکت باشد، ولی در بیرون آرام و بی‌حرکت بماند. چیزی نمی‌گذرد که تلاطم‌های درونی بر جلوه‌ها و نمودهای بیرونی اثر می‌گذارد (23). نگرش در راستای رفتار اخلاقی میزان مطلوب یا نامطلوب بودن در ارزیابی‌های رفتاری می‌باشد. در بررسی‌های صورت گرفته، چند عامل محیطی می‌توانند به‌طورکلی نگرش در راستای رفتار اخلاقی را توصیف کنند و بر آن اثرگذار باشند. تأثیرات محیطی شامل: اجتماعی، سیستم اعتقادی، ارزش‌های شخصی، محیط حرفه‌ای، محیط قانونی و محیط کسب‌وکار می‌باشد. محیط اجتماعی شامل ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی که بر روی افراد تأثیر گذارند. سیستم اعتقادی فرد که شامل ارزش‌های مذهبی و باورهای وی در محیط مذهبی می‌باشد. ارزش‌های شخصی که شامل اهداف شخصی فرد، تجربه و روحیه فرد می‌باشد؛ و محیط شخصی شامل تأثیرات خانواده و دوستان می‌باشد، محیط قانونی شامل قانون، حکومت و قانون‌گذاری می‌باشد که افراد را از بسیاری از رفتارهای منع شده بازمی‌دارد. محیط کسب‌وکار، به اهداف و انگیزه سود، در شرکتی که افراد در آن مشغول به‌کارند می‌پردازد. قواعد و مقررات بیان‌شده توسط شرکت احتمال بروز رفتار اخلاقی را افزایش می‌دهد. علاوه بر تأثیرات محیطی، تعهدات اخلاقی و توجه کردن به عواقب رفتار می‌توانند در نگرش فرد در راستای بروز رفتار اخلاقی مدنظر قرار گیرند. باورهای هنجاری فردی، تعهدات اخلاقی فرد را ملزم به انجام یا عدم انجام رفتاری خاص می‌کنند (12). نتایج شکاف اخلاقی در پژوهش‌های مشابه برای تفاوت بین نگرش‌ها و رفتارهای واقعی در هنجارهای اطلاعاتی نشان داد که میانگین نگرش‌ها در هنجارهای اطلاعاتی برای حق مالکیت معنوی، حفاظت و حریم خصوصی اطلاعات، استفاده از تسهیلات کامپیوتری و اخلاق علمی به‌طور چشمگیری بیشتر از میانگین رفتار واقعی بوده است. شکاف اخلاقی در بین چهار هنجار اطلاعاتی در دانشجویان وجود

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

داشت، در بین شکاف اخلاقی چهار هنجار اطلاعاتی، میانگین حق مالکیت معنوی بیشترین و میانگین حریم خصوصی اطلاعات کمترین بوده است؛ که محققان آن را بیانگر اینکه دانشجویان بیشتر از نسخه‌برداری برخط (آنلاین)، نگران امنیت اطلاعات به‌صورت برخط (آنلاین) بوده‌اند، می‌باشد (21). درزمینهٔ تفاوت جنسیت در هنجارهای اطلاعاتی، برای نگرش‌ها، رفتار واقعی و شکاف اخلاقی مشارکت‌کنندگان در هنجارهای اطلاعاتی، هردوی نگرش‌ها و رفتارهای واقعی دانشجویان زن بیشتر از دانشجویان مرد بوده است. شکاف اخلاقی، دانشجویان زن به‌طور چشمگیری کمتر از دانشجویان مرد در حق مالکیت معنوی و حفاظت و حریم خصوصی اطلاعات بوده‌اند؛ و نظر محققان این بوده است که دانشجویان زن بیشتر از دانشجویان مرد به هنجارهای اطلاعاتی و انجام آن هنجارهای اطلاعاتی در رفتار و عمل متعهد بوده‌اند. در پژوهش حاضر مقطع تحصیلی مدنظر قرار گرفت، اما در پژوهش صورت گرفته توسط محققان تفاوت هنجارها را برای سال‌های ورود دانشجو، در نظر داشتند (21)؛ و به‌طورکلی، آن پژوهش نیز مانند پژوهش حاضر بیانگر وجود شکاف اخلاقی در رفتارهای اطلاعاتی دانشجویان بوده است؛ و دانشجویان زن بیشتر از دانشجویان مرد در هردوی نگرش‌ها و رفتارهای واقعی از هنجارهای اطلاعاتی حمایت و در عمل پیروی می‌کردند. تحقیقات علمی و هر پژوهشی با محدودیت‌هایی مواجه است که به ثبات و روایی یافته‌های تحقیق لطمه می‌زند. این تحقیق نیز دارای محدودیت‌ها و مشکلاتی در جمع‌آوری اطلاعات بوده که به آن‌ها اشاره می‌شود. با توجه به اینکه نمونه موردبررسی، دانشجویان در دانشگاه‌های تهران و شهید بهشتی می‌باشند، تعمیم نتایج این مطالعه باید بااحتیاط و بررسی بیشتر انجام شود؛ و اینکه اندازه‌گیری اخلاق در عمل بسیار دشوار است و هنگامی‌که شرکت‌کنندگان در شرایط واقعی با معضلات اخلاقی روبرو می‌شوند، ممکن است تصمیم‌گیری‌های آن‌ها متفاوت باشد؛ و استفاده از ابزار پرسش‌نامه نیز می‌تواند محدودیت دیگری محسوب شود. در پژوهش‌های آینده نقش متغیرهای مداخله‌گری چون فرهنگ و مذهب نیز در نظر گرفته شود و با توجه به اینکه فرهنگ‌های متفاوت در سطح درک اخلاقیات مؤثرند پیشنهاد می‌شود به این متغیر توجه بیشتری شود. از ابزارهای دیگری استفاده گردد؛ و به بررسی وجود این شکاف با استفاده از روش‌های کیفی پرداخته شود. در مطالعات آینده می‌توان از روش‌های دیگر برای سنجش این تفاوت استفاده کرد و با مشاهده رفتار واقعی در فرایند تصمیم‌گیری، به درک علل و اثرات این شکاف پی برد.

نتیجه‌گیری

از یافته‌های پژوهش این نتایج حاصل می‌شود که بین نگرش‌ها و رفتارهای واقعی در هنجارهای اطلاعاتی شکاف زیادی وجود دارد. شکاف اخلاقی تفاوت بین آنچه شما می‌خواهید باشد و آنچه شما در محیط واقعی دربارهٔ مسائل اخلاقی انجام می‌دهید، است. در این مطالعه با استفاده ازآنچه دانشجویان در پرسش‌نامه ذکر کرده بودند، بیانگر تفاوت بین نگرش‌ها و رفتارها در محیط واقعی بوده است؛ و برای شکاف اخلاقی در بین مقاطع مختلف تحصیلی تفاوت چشمگیری وجود نداشت. چنانچه اخلاق در هر حوزه‌ای رعایت شود، معضلات و نابسامانی‌های اخلاقی کاهش می‌یابد. یکی از این حوزه‌ها، فناوری اطلاعات، رایانه‌ها و به‌کارگیری آن‌ها در سازمان‌هاست (24). دولت‌ها و مجامع حرفه‌ای و دانشگاه‌ها می‌توانند با گنجاندن برنامه‌های اخلاقی و برگزاری همایش‌ها و غیره به تقویت پایه‌های اخلاقی و گسترش اخلاقیات اقدامات بسزایی داشته باشند (25).

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار، محترم شمرده‌شده است؛ و همچنین موضوعات اخلاقی همچون: سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، انتشار چندگانه و ... موردتوجه قرارگرفته‌اند.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

سپاسگزاری

محققان بر خود لازم می‌دانند از همه‌کسانی کـه در تحقـق ایـن پژوهش همکاری نموده‌اند، بـه‌ویـژه جنـاب آقـای دکتـر حـسن زارعی‌متین، تشکر و قدردانی نمایند.

واژه‌نامه

فناوری اطلاعات	1. Information Technology
اخلاق	2. Ethics
نگرش	3. Attitude
نیت رفتاری	4.Behavioral Intention
حریم خصوصی	5.Privacy
مالکیت معنوی	6.Intellectual Property
استفاده منصفانه	7. Fair Use
تکثیر غیرمجاز نرم‌افزار	8. Software Piracy
سرقت ادبی	9. Plagiarism
تقلب	10. Cheating
تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده	11. Theory of Planned Behavior
هنجار ذهنی	12. Subjective Norm
کنترل رفتاری درک شده	13.Behavioral Control Perceived
شکاف اخلاقی	14. Ethical Gap
هنجار اطلاعاتی	15. Information Norm
رفتار واقعی	16. Actual Behavior
اخلاق علمی	17. Scientific Ethics

منابع

1. Laudon KC, Laudon JP. (2014). Management information systems- managing the digital firm. 13th ed. Essex: Pearson Education.
2. Stephen H. (2008). Management information system for the information age. Translated by: Norouzi A, Norouzi E, Valipour M. Tehran: Azarakhsh Publication. (In Persian).
3. Chiang L, Lee B. (2011). Ethical attitude and behaviors regarding computer use. Ethics & Behavior; 21(6): 481-497.
4. Sharifi AH. (2014). Life style (applied ethics). Qom: Maaref Publications. (In Persian).
5. Rezaeian A. (2000). Principles of organizational behavior management. Tehran: Samt Publication. (In Persian).
6. Ahmadi AA. (1995). Personality psychology from Islamic perspective. Tehran: Amir Kabir Publication. (In Persian).
7. Ansari B. (2004). Privacy and protection of the rights Islam. Faculty of Law and Political Science Magazine in University of Tehran; 66. (In Persian).
8. Shahriyari H. (2007). Privacy and information society. Philosophy and Theology Researches; 31: 101-126. (In Persian).
9. Siegfried RM. (2004). Student attitudes on software piracy and related issues of computer ethics. Ethics and Information Technology; 6(4): 215-222.
10. Salam A. (2010). Information ethics from Islamic perspectives. Translated by: Rahmati H, Rahmati K. Tehran: Information Science. P. 355- 361
11. Sharifi H, Pour-Khaleghi-Chatrodi M. (2011). Abdulvase Jabali plagiarism of Sanaei. Literary Notes; 175: 85-106. (In Persian).
12. Leonard LN, Cronan TP. (2005). Attitude toward ethical behavior in computer use: a shifting model. Industrial Management & Data Systems; 105(9): 1150-1171.
13. Molnar KK, Kletke MG. (2012). Does the type of cheating influence undergraduate students' perceptions of cheating? Sweden: Springer Science Business Media.
14. Nga JK, Lum EW. (2013). An investigation into unethical behavior intentions among undergraduate students: a Malaysian study. Journal of Academic Ethics; 11(1): 45-71.
15. Calluzzo VJ, Cante CJ. (2004). Ethics in information technology and software use. Journal of Business Ethics; 51(3): 301-312.
16. Hsiao CH, Yang C. (2011). The impact of professional unethical beliefs on cheating intention. Ethics & Behavior; 21(4): 316.
17. Ajzen I. (2011). The theory of planned behavior: reactions and reflections. Psychology & Health; 26(9): 1113-1127.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]

18.Yoon C. (2011). Theory of planned behavior and ethics theory in digital piracy: an integrated model. Journal of Business Ethics; 100(3): 405-417.

19.Chen Y, Tang TL. (2008). Attitude toward and propensity to engage in unethical behavior: Measurement invariance across major among university student. Journal of Business Ethics; 69: 66-93.

20.Cohen JR, Pant LW, Sharp DJ. (1993). A validation and extension of a multidimensional ethics scale. Journal of Business Ethics; 12: 1.

21.Chuang TM. (2013). Know it morally vs. do it morally: The ethical gap of college students in informational norms. Tsurumi University: The 15th International Conference on Information, Capital, Property and Ethics.

22.Sekaran O. (2005). Research methods in management. Translated by: Saebi M, Shirazi M. Tehran: Institute of Education and Research. (In Persian).

23.Robbins SP, Mary C. (2012). Management. USA: Prentice- Hall Publication.

24.Khanifar H, Jandaghi GH, Bordbar H. (2012). The role of ethics in the use of IT. Ethics in Science and Technology; 4. (In Persian).

25.Dazeh N, Garkaz M(.2015). Relationship between moral reasoning, moral thinking, moral intention and moral inclination among formal accountant. Ethics in Science and Technology; 10: 115-123. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-05-22]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1395.11.4.11.5]